

7. Statut (Konstytutsiia) Vsesvitnoi orhanizatsii okhorony zdorovia: dokument vid 22.07.1946 r., no. 995 – 599 [Electronic resource]. Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_599/.
8. Baieva O.V. Derzhavni investytsii v liudskyi capital, O.V. Baieva, O.V. Posylkina. Modernizatsiia Rosii: kliuchovi problemy I rishennia: zb. prats XV mizhnar. nauk.-prakt. konf., Moskva, 18 – 19 hrud. Moskva, Rosiia: tendentsii ta perspektivy rozvytku. Shchorichnyk. Vyp. 10. Chastyna 1., 2014, pp. 154 – 157.
9. Baieva O.V. Investytsii v okhoronu zdorovia, V.O. Baieva, O.V. Posylkina. Molodi naukovtsi – medytsyni: zb. prats XV naukovoi konferentsii molodykh vchenykh ta fakhivtsiv, Vladykavkaz, 2016, pp. 22 – 25.
10. Human Capital Report: The Human Capital Index 2015 [Electronic resource]. World economic forum. Access mode: <http://reports.weforum.org/human-capital-report-2015/rankings/>.
11. Peshko K. Ukraina – druha u sviti za pokaznykamy smertnosti. [Electronic resource]. Statystyka TsRU. Access mode: <http://glavcom.ua/publications/ukrajina-druga-u-sviti-za-pokaznikami-smertnosti-statistika-cru>.

Отримано 24.04.2017

УДК 159.9

Надія БУНЯК

Тернопільський національний технічний університет імені
Івана Пулюя, Тернопіль, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПСИХОТЕРАПІЇ

Резюме. Оцінювання ефективності психотерапії – важке завдання, оскільки потрібно враховувати одразу кілька змінних. Інша проблема такого оцінювання – вимірювання його результату, особливо за використання різних видів психотерапії та відсутності на практиці науково обґрунтованих методів оцінювання ефективності психотерапевтичного процесу.

Отже, ця проблема є актуальною як в академічній, так і прикладній психології.

В статті підбито підсумки досліджень процесу психотерапії та її ефективності. Їх можна систематизувати в кількох напрямках: а) оцінювання результатів психотерапії та її ефективності; б) фактори, що впливають на результати ефективності терапії.

Ключові слова: психотерапія, ефективність психотерапії, результат психотерапії.

Nadija BUNJAK

CURRENT STATE OF THE PROBLEM OF THE PSYCHOTHERAPY EFFECTIVENESS

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, Ukraine

Summary. Evaluating the effectiveness of psychotherapy is a difficult task since you need to consider multiple variables. Another issue of such an assessment is measuring its results, particularly using different types of psychotherapy and the lack of evidence-based methods for evaluating the effectiveness of psychotherapeutic process in practice.

So, the problem is relevant in academic and applied psychology.

This article summarizes the research process and its therapy effectiveness. These results can be systematized in several ways: a) evaluation of therapy and its effectiveness; b) factors affecting the results of treatment efficiency.

Psychotherapy has many hypothetical assumptions that are difficult to confirm experimentally. This is mainly due to the fact that interpersonal relationships, psychotherapy is based on, have different variables which are not measured. There are no standard criteria for successful therapy. Until now, each research group creates its own criteria and procedures for the measurement.

The main problem of the evaluation of psychotherapy is an outcome measurement, i.e. how to decide whether the therapy has helped a person. You can not rely on your own evaluation of the individual. Sometimes people say that they feel better just to please their practitioner or convince themselves that they haven't wasted money.

The assessment of treating by the physician as successful one is not always possible to consider to be the objective criteria. A therapist has a legitimate interest to announce that the customer feels better. And sometimes changes can be observed by the therapist during sessions, can not just be transferred to real life situations.

Experience strongly suggests the necessity to include other criteria for evaluating the effectiveness of psychotherapy.

Such criteria can be the following: 1) the level of symptomatic improvement; 2) the level of patient understanding of psychological mechanisms; 3) the level of restoration of the broken personal relationship; 4) the level of improvement of individual's social functioning.

Key words: therapy, the effectiveness of psychotherapy, psychotherapy outcome.

Постановка проблеми. Вид (тип, форма) психотерапевтичного впливу, який має певні цілі й, відповідно до них, набір засобів впливу (методів) – психотерапевтичне втручання. Цей термін означає використання конкретного психотерапевтичного прийому (пояснення, уточнення, стимуляція, вербалізація, інтерпретація, конфронтація, навчання, тренінг, порада і т.п.), а також загальну стратегію поведінки психотерапевта, що тісно пов'язана з розумінням природи розладу і мети психотерапії [1].

Психотерапія містить багато гіпотетичних припущень, які важко підтвердити експериментально. В основному це пов'язано з тим, що міжособистісні стосунки, на яких заснована психотерапія, мають різні змінні, що не вимірюються. Стандартних критеріїв успішності психотерапії не існує взагалі. До сьогодні кожна дослідницька група створює власні критерії та процедури вимірювання.

Отже, до вивчення психотерапії важко застосувати точні принципи, на яких базується науковий метод, а саме, неупереджене збирання фактів та інформації, формулювання розумних гіпотез, збереження об'єктивності, перевірка відкриттів і дублювання результатів. У більшій частині опис психотерапевтичних технік відображає особисті цінності й переконання дослідника.

Тут ми спостерігаємо удаваний парадокс: не зважаючи на переважаючі й, безсумнівно, вражаючі дані про ефективність найпоширеніших форм психотерапії постають все нові питання й лунають критичні зауваження про те, що всі ці численні дослідження є суб'єктивними, оскільки сам психотерапевт не переконаний у тому, що знає, що саме потрібно його пацієнтам.

Оцінювання ефективності усталених психотерапевтичних методів – важлива тема для системи охорони здоров'я також. Дослідники отримують все більше даних про ефективність психотерапії, стверджуючи цим психотерапевтичну практику як повноправну галузь медицини й доцільність її наукового дослідження.

До сьогодні висловлюється точка зору про те, що психотерапія є скоріше мистецтвом, ніж наукою. Завдяки недостатньому розкриттю її механізмів психотерапія на практиці все ще залишається більшою мірою інтуїтивною технікою, ніж науково обґрунтованим втручанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прийнята в сучасних науках про психічне здоров'я біопсихосоціальна модель заснована на переконливих наукових даних про внесок різних чинників на виникнення й перебіг психічних розладів. Дієвість різних методів лікування – біологічних, психологічних, соціальних також є предметом інтенсивних досліджень, більшість з яких проводиться за кордоном. Проте й вітчизняні фахівці також займаються проблемою оцінювання результатів застосування різних методів, включаючи психологічні [2].

Мета статті. Провести аналіз досліджень процесу психотерапії та її ефективності.

Виклад основного матеріалу. Попереднє вивчення спеціальної літератури та обмін досвідом з колегами свідчать, що в теорії й практиці відсутні науково обґрунтовані методи оцінювання ефективності психотерапевтичного впливу, методи, придатні для контролю за процесом психотерапії в практичній роботі.

Однією із дотичних причин існування різних моделей і методів психотерапії є відсутність критеріїв ефективності методів (на даний час нараховується понад 400 самостійних методів). Кожен психотерапевтичний підхід претендує на ефективність при використанні в усіх галузях психопатології, хоча в більшості випадків їх теоретичні основи і методи є несумісними.

Основною проблемою оцінювання психотерапії є вимір результату – як вирішити, чи допомогла людині терапія. Не можна покладатися на власні оцінювання індивіда. Іноді люди кажуть, що їм стало краще, аби зробити приємність терапевту або переконати самих себе, що гроші витрачені не даремно.

Оцінювання лікування самим терапевтом як успішного теж не завжди можна вважати об'єктивним критерієм. У терапевта є законний інтерес оголосити, що клієнту краще. А іноді зміни, що спостерігаються терапевтом під час занять, просто не переносяться на ситуації реального життя.

Отже, оцінювання поліпшення повинно опиратися як мінімум на три незалежних показники: оцінку успіху клієнтом; оцінку терапевта; оцінку третьої сторони, наприклад членів сім'ї, друзів або клініциста, який не брав участі в лікуванні.

Методи дослідження ефективності психотерапії повинні давати можливість отримання чисельних показників розглянутих критеріїв, реєстрації змін, що відбуваються в процесі психотерапевтичного втручання по кожному з них, статистичного аналізу отриманих з їх допомогою результатів.

Коли мова зачіпає саме критерії оцінювання ефективності психотерапії, слід підкреслити, що їх вибір багато в чому визначається теоретичною концепцією психотерапії, в рамках якої це оцінювання здійснюється.

На переконання переважної більшості фахівців, один лише критерій симптоматичного поліпшення не є надійним при визначенні безпосередньої ефективності й стійкості психотерапії, хоча суб'єктивне переживання й об'єктивно реєстроване клінічне симптоматичне поліпшення є, безсумнівно, найважливішим критерієм оцінювання ефективності психотерапії.

Досвід переконливо свідчить про необхідність залучення для оцінювання ефективності психотерапії інших критеріїв.

В якості таких критеріїв може бути обрано: 1) ступінь симптоматичного поліпшення; 2) ступінь усвідомлення пацієнтом психологічних механізмів; 3) ступінь відновлення порушених відносин особистості; 4) ступінь поліпшення соціального функціонування особистості.

Встановлення ступеня реконструкції порушених особистісних стосунків у процесі психотерапії може здійснюватися за допомогою проєктивних методів (незакінчених речень тощо), семантичного диференціала Осгуда, методу Люшера, методики Q-сортування, міжособистісної методики Лірі.

Динаміка самооцінювання (ідеальне й реальне уявлення про себе), ставлення до інших також відображають процес реконструкції особистості. Для вивчення ставлення до психотерапії може бути використаний опитувальник, який містить 22 висловлювання, що характеризують різноманітну мотивацію звертання до психотерапевта.

Про ступінь відновлення повноцінного соціального функціонування можна «припустити», аналізуючи зміни в поведінці особистості (самообслуговування, участь у трудотерапії, спілкування з іншими).

Для визначення ефективності симптоматичних методів психотерапії також використовують зміни вегетативно-соматичних, фізіологічних і психічних функцій [3].

Психотерапія – свідомо планована і структурована дія, за якої завдяки цілеспрямованому зусиллю психотерапевта і пацієнта (клієнта) повинні настати конструктивні зміни в процесах переживання подій, у поведінці й соціальних контактах. Цей метод «лікування» має свої особливості: а) під час його проведення використовуються психологічні засоби зміни особистості; б) ці засоби і методи використовуються професійно підготовленими спеціалістами і персоналом, що діють усвідомлено й цілеспрямовано.

У зв'язку з цим, важливе значення на сучасному етапі використання психотерапії має пошук та дослідження загальних факторів психотерапевтичного впливу. Це дозволить значно наблизитися до визначення ефективності психотерапевтичних методів, яка для більшості з них до цього часу не досліджувалася взагалі або ж не є доказовою.

До основних факторів психотерапевтичного впливу відносять: а) добре ставлення і співробітництво між психотерапевтом і пацієнтом; б) послаблення напруги на початковій стадії психотерапії, що базується на здатності пацієнта обговорювати свою проблему з особою, яка може допомогти; в) пізнавальне навчання за рахунок інформації, що отримана від психотерапевта; г) оперативна модифікація поведінки за рахунок схвалення чи несхвалення психотерапевтом і появи емоційного досвіду; д) придбання нових соціальних навичок; е) переконання і навіювання – явне чи приховане; є) засвоєння і тренування адаптивним способом поведінки за умови емоційної підтримки психотерапевта.

Розглядаючи психологічну реабілітацію як функцію психотерапії та психологічної корекції, нам доводиться казати про неї як про психологічне (психотерапевтичне) втручання.

Реабілітація – складний процес, у результаті якого в особистості формується активне ставлення до розладів її здоров'я, відновлюється позитивне сприймання життя, сім'ї та суспільства. Соціальні зв'язки порушуються у випадку наявності проблем психологічного характеру, особистість, а не лише окремі функції. Корекція реакції особистості – основа методів впливу на неї.

Найбільш адекватно цілям реабілітації, спрямованої на відновлення особистісного і соціального статусу, служить психотерапія, бо вона впливає на особистість пацієнта (клієнта) і на ставлення до дійсності.

Групово психотерапія – адекватний метод реабілітації. В умовах групи отримуємо вплив на основні компоненти відносин – пізнавальний, емоційний і поведінковий. Відбувається перебудова властивостей особистості, до яких відноситься усвідомленість, соціальність і самостійність. Цей вид психотерапії сприяє відновленню системи відносин з мікросоціальним середовищем, приведенню ціннісних орієнтацій у відповідність зі способом життя, успішному соціальному функціонуванню.

Тренінг – поєднання психотерапевтичних, психокорекційних і навчальних методів, що спрямовані на розвиток навичок самопізнання й саморегуляції, спілкування й міжперсональної взаємодії, комунікативних і професійних умінь.

Головна мета будь-якого психотерапевтичного втручання полягає в тому, щоб допомогти пацієнтам внести необхідні зміни у своє життя.

Не зважаючи на широке поширення психотерапії, більшість авторів вважає, що основні її методи не мають протипоказань і безпечні. Як правило, мова може йти лише про відносні протипоказання й негативні наслідки некваліфікованого застосування деяких методів.

Разом з тим, із урахуванням широкого використання психотерапії в даний час, слід мати на увазі можливість появи деяких негативних ефектів, викликаних її застосуванням.

Негативні ефекти визначаються як тривале погіршення стану пацієнта, викликане психотерапевтичним втручанням. У випадках симптоматичного погіршення зміни виявляються у вигляді: а) посилення колишніх симптомів, зокрема посилення тривоги, страху, депресії, зниження самооцінки, збільшення залежності; б) появи нових симптомів – демонстративної поведінки, зловживання алкоголем, психосоматичних реакцій, регресії, розриву колишніх міжособистісних стосунків, суїцидних спроб.

Залежність є найчастішим ускладненням участі в психотерапії й виражається у формуванні в пацієнта особливого ставлення до психотерапевта як до людини, що здатна допомогти у важких життєвих ситуаціях. При цьому власна активність пацієнта знижується, і він починає розглядати психотерапевтичне спілкування як єдиний спосіб боротьби з труднощами життя. У літературі широко описані подібні ефекти залежності, що виникають найчастіше при застосуванні гіпнотерапії, аналітичної терапії.

Останнім часом спостерігаються варіанти такої залежності, коли пацієнт прагне до участі в групі, яка стає для нього своєрідною «нішею», де він здатний виразити свої емоції й отримувати підтримку від інших учасників групи.

На сьогодні в практиці психотерапії накопичено значний досвід у подоланні станів залежності, проте такі випадки все ще зустрічаються. Вони можуть бути зумовлені недостатньою підготовкою психотерапевта, що не усвідомлює своєї відповідальності за формування залежної поведінки і навіть свідомо чи несвідомо формує у пацієнта подібну поведінку з метою підвищення своєї професійної та особистісної самооцінки й оцінки в очах колег.

Клінічне загострення симптоматики – часте явище в процесі психотерапії. Виникає цей феномен при різних психотерапевтичних підходах. Різні школи психотерапії по-різному пояснюють подібні явища. Зазвичай вважають, що тут має значення зміна ставлення до своїх проблем, які стають об'єктом надмірної уваги пацієнта і психотерапевта, що в кінцевому результаті сприяє зниженню ефективності функціонування захисних психологічних механізмів і переживання кризи в ставленні до хвороби.

Негативні ефекти соціального плану можуть виникати в результаті того, що пацієнт не готовий до проведення психотерапії, з недостатньою відповідальністю оцінює значення власної поведінки в процесі психотерапії через не цілком адекватно сформульовані цілі психотерапії або недооблік можливих наслідків застосування даної методики.

Серед найчастіших причин появи негативних ефектів слід відзначити недостатню або помилкову діагностику психологічних проблем, відсутність мотивації до проведення психотерапії, а також такі особливості особистості психотерапевта, як емоційна холодність, несвідома ворожість, відсутність щирості.

Висновки. Робота з надання психологічної допомоги, на наше глибоке переконання, повинна починатися з укладення контракту, виключаючи, зрозуміло, ті випадки, коли клієнт знаходиться в кризовому стані.

Психотерапевтичний контракт має містити такі компоненти: задоволення очікувань і потреб, вислуховування, емоційна підтримка, зворотний зв'язок при розкритті своїх думок, переживань і поведінки. Контракт – це також домовленість щодо цілей терапії (виникає як результат співставлення потреб клієнта і професійних можливостей терапевта), її вартості та режиму роботи (кількість, частота, тривалість сеансів) і деяких інших моментів. При укладанні контракту повинні бути обговорені критерії, за якими можна буде визначити, що цілі терапії досягнуті.

Conclusions. Working in the sphere of psychological assistance, to our deep belief, must begin with the contract, except, of course, those cases where the client is in state of crisis.

Psychotherapeutic contract should contain the following components: meeting the expectations and needs, auscultating, providing emotional support and feedback to the individual's thoughts, emotions and behavior. Contract is also an agreement on the goals of therapy (arises as a result of comparison of customer needs and professional skills of the therapist), its cost and the operating mode (number, frequency, duration of sessions) and some other points. In the process of concluding the contract criteria that can determine what treatment goals have been achieved should be discussed.

Використана література

1. Карвасарский, Б.Д. Психотерапевтическая энциклопедия [Текст] / Б.Д. Карвасарский. – СПб.: ЗАО Издательство «Питер», 1999. – 752 с.
2. Научные исследования процесса психотерапии и ее эффективности: современное состояние проблемы [Текст] / А.Б. Холмогорова, Н.Г. Гараян, И.В. Никитина, О.Д. Пуговкина // Социальная и клиническая психиатрия. – 2009, Т. XIX, № 3. – С. 92 – 100.
3. Психотерапия; под ред. Б.Д. Карвасарского. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 544 с.

References

1. Karvasarskii B.D. Psychotherapeutic encyclopedia. St.Petersburg, Russia: Piter, 1999. [In Russian].
2. Holmogorova A., Garanyan N., Nikitina I., Pugovkina O. Scientific research of the process of psychotherapy and its effectiveness: the current state of the problem Social and Clinical Psychiatry, 2009, no. 3, pp. 92 – 100.
3. Karvasarskii B.D. Psychotherapy. St.Petersburg, Russia: Piter, 2000. [In Russian].

Отримано 08.06.2017

УДК 330.131.7

Тетяна КОРОЛЮК

Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя, Тернопіль, Україна

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ РИЗИКІВ

Резюме. Проаналізовано поняття «система» у вітчизняній і зарубіжній довідковій літературі та встановлено основні риси даного поняття. Проведено аналіз визначення поняття «система» у працях сучасних науковців та встановлено, що вони побудовані за принципом «ієрархічності». Досліджено основні підходи сучасних науковців щодо класифікації ризиків із використанням системного підходу. Виявлено, що об'єкт дослідження у працях науковців розглядається як певна система. Відповідно класифікацію ризиків науковці обґрунтовують здійснювати як на рівні системи в цілому, так і підсистем зокрема. Обґрунтовано здійснювати класифікацію ризиків бухгалтерського обліку через поняття «система». Відповідно систему ризиків підприємства формують три підсистеми, а саме: ризики операційної діяльності, ризики фінансової діяльності та ризики іншої діяльності. Дана класифікація ризиків в обліку буде сприяти зниженню ступеня ризику.

Ключові слова: ризик, класифікація, облік, діяльність.